

TRAVNIK GÜNLÜĞÜ VE KADI KÖSE ADLI ROMANLARIN PENCERESİNDEN OSMANLI-MÜSLÜMAN DÜNYASINA BAKIŞ*

*Sibel BAYRAM***

ÖZET

İlirya dilinde akarsu anlamına gelen “Bos” sözcüğünden türeyen Bosna toprakları tarih boyunca farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Farklı milletlerin, dinlerin birleştiği Balkan coğrafyası, kültürel açıdan zengin olmakla beraber aynı zaman da bu zenginlik savaşları, çatışmaları da beraberinde getirmiştir. Balkanlar Avrupa’da kara parçası olmasına rağmen tarih boyunca hiçbir zaman Avrupa’nın tam bir parçası olarak görülmemiş olup arka bahçe muamelesi görmüştür. Bununla birlikte doğu-batı geçiş güzergâhında olduğu için kültürel geçişin en fazla olduğu topraklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Zıtlıkların bir arada olduğu bu coğrafya çatışmalarıyla ve farklılıklarıyla edebi eserlere de konu olmuştur.

Edebî eserler, milletlerin hayatlarındaki değişimi, dönüşümü en iyi yansıtan belgelerdir. Üretildikleri toplumun kültürel, dinî, sosyal hayatlarına ışık tutar. Nobel ödüllü Bosnalı yazar İvo Andriç, romanlarında dönemin kültürel, siyasî, sosyal özelliklerini yansıtarak romanlarında dönemsel bir tablo çizmiştir. Beş yüz yıl kadar Bosna topraklarına hâkim olan Osmanlı kültürü her satırına sinmiştir. Ancak bu kültürel yansıma şekli İvo Andriç’in Müslüman Boşnaklar tarafından eleştirilmesine sebebiyet vermiştir. Romanlarındaki ara satırlarda Müslümanların aleyhinde söylemleri olduğu ve taraflı bir gözle Osmanlı tarihini ve müslüman kültürünü yansıttığı konusunda tartışmalar bugün de sürmektedir. Osmanlı kültürünün izlerini bulduğumuz İvo Andriç’in “Travnik Günlüğü” ile Bahaeddin Özkişi’nin “Köse Kadı” adlı romanlarında dönemin zihniyetini, sosyal-kültürel, dinî yapısını gözlemlemekteyiz. Farklı milletlere ait olan Andriç ve Köse’nin bakış açılarında da farklılıklar olduğu görülür. Bu farklılıkların yaşanmasında iki yazarın durumlara fikirsel olarak aynı düzlemde bakmamış olmalarını söyleyebiliriz.

Anahtar Kelimeler: Müslüman, Osmanlı, doğu-batı, çatışma.

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr., Düzce Üniversitesi, El-mek: sibelbayram02@hotmail.com

VIEW OF THE OTTOMAN AND MUSLIM WORLD FROM THE TRAVNIK CHRONICLE AND KADI KOSE NOVEL

ABSTRACT

Bosnia, deriving from the word 'Bos' which means river in Ilir language, has been the cradle of many civilizations throughout history. Balkans' geography where different nations as well as religious beliefs unite is rich in terms of culture; therefore, this cultural richness engendered wars and conflicts. Even though the Balkan Peninsula belongs to the European continent, it has never been considered to be a part of Europe and it has always been scouted as the 'backyard' of Europe. Moreover, having been set as a transitory route between East and West, Balkans are known to be the land where cultural transition is at most. Balkans' geography where many contrasts coexist has been the inspiration for several literary works with the conflicts and differences it generated.

Literary works are the documents that best reflect the change or transformation in the lives of nations. They shed light on the cultural, religious and social lives of the societies in which they are produced. Bosnian writer Ivo Andric draws the picture of a certain period in his novels by depicting cultural, political and social characteristics of that period. The effects of Ottoman identity which had prevailed in the lands of Bosnia for almost five hundred years can be seen in every line in his novels. Both in Ivo Andric's novel "The Travnik Chronicle" showing traces of Ottoman culture- and Kadi Kose written by Bahaeddin Ozkisi, it is possible to see the mentality, sociocultural and religious structure of the society living in a specific period in history. Belonging to different nations, both Andric and Ozkisi have different viewpoints. It could be claimed that these differences stem from the fact that these writers interpreted certain events from a different perspective.

STRUCTURED ABSTRACT

The Balkans have become a region where there have been the scenes of constant changes throughout history. This region in which different cultures and religions exist, many struggles for dominance have occurred and hence; have been taken over, cannot ensure the stability due to wars and disorders. Ancient Greek, Roman, Byzantine, Ottoman, Austro Hungary are the civilizations that stayed for a period in the Balkans and left traces. The dominance of various civilizations have also led to the presence of different religions. The Balkans were seen as Europe's backyard, named the east of the West, characterized as a region where wars, bigotry and disorders were dominant. Although the Balkans is Southeast Europe, Europe has never counted them as its own geography. They were treated as a stepchild, and excluded as they were thought to be undeveloped. Maria Todorova, states that Europeans feel superior to the Balkans and regard them as "I and the others."

Literary works are the best documents that represent the changes in societies' lives. They explain the society on cultural religious and social ways. The ottoman culture had dominance on Bosnian land for nearly five hundred years, is seen in every line of the piece. But this cultural reflection caused Ivo Andric to be criticized by Muslim

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

Bosnians. The discussion on him having statements against Muslims and reflecting Ottoman history and Muslim culture in an unfair way in his pieces still continues. As the Ottoman image is seen in the Nobel prizewinner Ivo Andrić's many novels, also in his novel called "The Travnik Chronicle", we can see different beliefs, ethnicity and Ottoman image. Bahaeddin Özkisi writes about the Ottoman Empire conquering Hungary and the empire's struggle with Austria in his piece called "Kadi Kose". During this invasion, the Turk/Hungarian, Muslim/non-Muslim relations and the socio-cultural life can be seen. Comparing the "The Travnik Chronicle" of Ivo Andrić and "Kadi Kose" of Bahaeddin Özkisi is possible in three sections as; social life, religious life and Muslim women's image.

"The Travnik Chronicle" which Andrić wrote in 1942 is a historical-psychological novel. The novel is a historical panorama which takes place in a small town of Bosnia, years after the French revolution when Bonaparte was successful and made a sensation, tackling the issues of French, Austrian, Ottoman state affairs and socio-cultural condition of the native population. All characters in the novel see themselves as a prisoner of this town, where conflicts, hostilities, machinations, different religions and nations meet. Muslims in Travnik and Ottoman Empire represent Eastern culture. On the other hand, consuls assigned to Travnik represent Western culture. Austrian and French consuls in Travnik representing the West compete between each other while carrying out 19th century's political ideologies of their countries. Ottoman Empire comes to the forefront with its unjust governance and cruelty. The story starts in 1806, with a conversation between a group of old men, assembled in a hall named "Lutfiya's Coffeehouse", commenting about the new consulate period for their own perspectives and interests. Narrating eight years of social and political events, the novel ends in 1814, again in "Lutfiya's Coffeehouse", there people gathered and talked about the latest situation. It is the same place where the events both started and ended. In this period of time everything turns into the very beginning as if nothing ever happened. After the consuls left, this mid-term is sunk into oblivion.

Through the conversations in the beginning of the novel we see that people from different religions and different nations lived in Travnik for centuries in peace. There are plenty of voices through the story. However, by the beginning of the 18th century this situation changed and the differences caused conflicts. Underneath of this change lie the effects of the French revolution. The nationalization movement started. Besides French revolution, Ottoman Empire's late period regime influences the nationalization movement. In the novel, Ottomans are always pictured as schemer people. The chief doorman was murdered, however his death is then covered. The vizier Husrev Mehmet Paşa was taken from his post and İbrahim Halil Paşa replaced him, Sultan Selim was taken from the throne and Sultan Mustafa replaces him. Soon later İbrahim Paşa was discharged, Ali Paşa takes his place. Nevertheless, Ali Paşa is a cruel person. He executes anyone who rises against him. He charges people with high taxes. He becomes the symbol of injustice and cruelty. Ottoman state rules Travnik with viziers from İstanbul. However the native people never adopted these administrators. In another novel by the name of Kadi "Kose", Ottomans are welcomed by

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

the citizens of the cities captured by Ottomans. They treat people fairly and give them no harm. This situation surprises the native people

In Andric's literary work, muslims are shown as a society that is closed to every kind of modernity. Everything that comes from outside is bad and cannot be accepted. The fact that french and Austrian consuls are coming to town creates unease. In the work "Kadi Kose" turks are a society that is well educated and their commanders are people who know couple of foreign languages. Also Ottomans are expressed as people who are open-minded and innovative. Muslim women are mostly stated in a bad way. They are people who wear head scarves, clueless and antisocial. The vulgar, uncivilized, rough nature they live in made them as rough as itself. Muslim women are constantly silent, hard to understand and complex. The writer portraits muslim women as cowards and even freaks. He likens women wearing burqa to mummies. Women are never mentioned in daily dialogues. It's like a restricted area. Priest Fra Mijo Kavachevich, describes muslim women as a group of crazy troubles. It is hard to see muslim women in social life. They have caged windows. And they watch life behind these windows. In the social life in andrich's town we see an ironic portrait about women. In "Kadi Kose" women are brave manly and honorable.

In literary works, religion is an important factor which clarifies social relationships. In the piece called "The Travnik Chronicle" even though jewish christian and muslims live in the same area they all have different social lives. They are like oil and water which don't ever get mixed. Muslim women do not want to work in Orthodox or Catholic family houses. We see muslims as people who swear after the non-muslims. Muslims use expressions like "you pig cub", "infidel" after people who are not muslims. In the piece called "Kadi Kose" the non-muslims use the expressions like "just like a wrestler" for the turks. There is an highlight on turks being strong. In The Travnik Chronicle, the Europeans are civilized because they are not ruled by religion. The christians in Bosnia links the uncivilized structure of country to the reason that it is ruled by a muslim administration and thinks that this crucial dark wont be lifted from the country until the christians take over the land. The Christians show islam as the reason of this darkness. The same impression is seen on andrich's stories. Christians living in travnik have taken a secret path to keep on living their beliefs alive, fronting the muslims. They haven't ever mingled with muslims. The priest thinks acting like this helps them not to lose their christian identity or else they would be infected by ottoman culture.

In the literary work named "Kadi Kose" Hungarians chose Islam voluntarily While in 'The Travnik Chronicle' non-muslims regard muslims as inferior people in "Kadi Kose, non-muslims want to be close to and friend with the muslims. Although the church doesn't want that, they ignore it. In this literary work, The Otoman takes justice wherever they go, local people choose to be Muslim voluntarily, want the domination of Ottoman. Non-muslims, like the culture of Ottoman, learn the folk songs and become integrated to Ottoman. Ottoman commanders come into prominence with their justice. Being Ottoman and being Muslim is a privilage. For this reason, other nations hearing about the Ottoman, want to be ruled by them. In this article the comparing and analysing thecniques are used to show the same nation

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

being described with different views by two authors who have shared different cultures and worldviews. Ottoman Empire and Muslim people are described through a negative perspective in The Travnik Chronicle while it is shown extremely positive in the novel "Kadi Kose".

Keywords: Muslim, Ottoman, East-West, conflict.

Giriş

Balkanlar, tarih boyunca sürekli değişimlere sahne olan bir coğrafya olmuştur. Farklı kültürleri, dinleri barındıran Balkanlar, hâkimiyet mücadelelerin görüldüğü bu yüzden de sık sık el değiştirdiği, savaşların karışıklıkların eksik olmadığı istikrarın sağlanamadığı topraklardır. Antik Yunan, Roma, Bizans, Osmanlı, Avusturya-Macaristan Balkanlarda bir dönem kalmış, iz bırakmış medeniyetlerdir. Farklı medeniyetlerin hâkimiyeti aynı zamanda farklı dinlerin mevcut olmasını sağlamıştır.

Balkan kelimesi, Türkçe bir kelime olup "sık ormanlarla kaplı sıradağ ya da çalılıklarla kaplı engebeli arazi" anlamına gelmektedir. Ancak bölgeye verilen isimler aynı zamanda hâkim olan kültürü de yansıtmıştır. "1794 yılında İngiliz Seyyah John Morritt'in anlattıkları ilgi çekicidir. Dönemin liberal aydınlanmacı çevrelerinde bir kutsal mabed iştiyakıyla yüceltilen insanlığın ve medeniyetin adeta "kabesi" olarak ziyaret edilen kadim Yunan coğrafyasına doğru bir yolculuğa çıkan seyyah, Bükreş'ten İstanbul'a giderken Bulgaristan üzerindeki Şıpka geçidini aşarken kız kardeşine yazdığı mektupta bölgenin isminden duyduğu rahatsızlığı "klasik dönemin yaşandığı topraklara yaklaşıyorduk. Bir dağın eteğinde uyuduk. Bulgaristan'ı Romanya'dan (antik Trakya'dan) ayıran bu dağı ertesi gün aşttık. Bir zamanlar adını taşıdığı Haimos'un heybetini yanı sıra bu dağlara bu gün Balkan adı verilmesi ne kadar yazık" diye anlatır. Bu tarihe kadar İngiliz Edebiyatında bölgenin adı Haimos'tur hala...." (Oruç, 2011:50)

Balkan coğrafyası, Avrupanın arka bahçesi olarak görülmüş, batının doğusu olarak adlandırılmış, karışıklıkların savaşların çıktığı düzensizliğin, geriliğin hâkim olduğu bir coğrafya olarak vasıflandırılmıştır. Balkanlar, Güneydoğu Avrupa olmasına rağmen Avrupa hiçbir zaman Avrupa, Balkanları kendi coğrafyasından saymamıştır. Balkanlar, batının doğusu olmuştur. Üvey evlat muamelesi yapılmış, Balkanlar gelişmemiş bulunup dışlanmıştır. Maria Todorova, Avrupalıların Balkanlara karşı üstten bir bakışının olduğunu "ben ve ötekiler" olarak algıladığını ifade eder.

Balkanlara baktığımızda "Yarımadanın etnik yapısındaki en köklü değişiklik 6. ve 7. yüzyıllarda yaşandı. Karpatların düşük eğimli arazilerinden gelen göçebe Slav kabileleri büyük ölçüde etkili oldular. İlliryalıları ve Trakları kendi içlerinde erittikleri gibi aynı zamanda dönemin en büyük merkezi gücü Doğu Roma'yı yaptıkları akanlarla rahatsız ettiler hatta başkent İstanbul'u dahi tehdit ettiler. Zamanla Orta Balkanlarda yerleşik hale gelen kabileler, kendi içlerinde bölünmeler yaşadılar ve bugünkü Slovenlerin, Hırvatların etnik atalarını teşkil edecek biçimde parçalandılar." (Oruç, 2011:53)

Daha sonra uzun bir süre devam edecek olan Osmanlı hâkimiyeti başlar. İlber Ortaylı: "Her şeyden önce Osmanlı İmparatorluğu, 14. ve 15. yüzyıllarda bir Balkan İmparatorluğu" olarak doğup gelişti." der. Halil İnalçık ise: "Bu nedenle de Balkan topraklarının güvenliği ve muhafazası, Osmanlı Devleti'nin güvenliği ve muhafazası demektir. İkincisi; bölgenin tarımsal ve hayvansal ürünleri sarayın, Edirne, İstanbul, Selanik ve Bursa gibi kalabalık kentlerin ve ordunun ihtiyaçlarını karşılıyordu." (Akt.Sancaktar, 2011:28) görüşünü ifade eder. Bosna-Hersek'in tamamen Osmanlı hâkimiyetine geçişi yaklaşık olarak yüz elli yıl sürmüştür. Bosna topraklarının fethedilmesinden sonra Hersek fethedilmiştir. 1527 yılında eski Bosna Krallığı'nın başkenti Yayıtse (Jajce), Osmanlıya teslim olmuştur. Daha sonra Bihaç'ın (Bihać) da fethedilmesiyle bu toprakların

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

fethi tamamlanmıştır. Bosna, fethedildikten sonra sancak oluşturuldu. Bosna Sancağı daha sonra Bosna Beylerbeyiliğine dönüştürüldü. Bosna Beylerbeyliği, sekiz sancaktan oluşuyordu. Saray, İzvornik, Hersek, Yenipazar, Bihaç (Bihać), Banyaluka(Banjaluka) ve Travnik'ten oluşmaktaydı. “Bosna-Hersek 415 yıl Osmanlı hâkimiyeti altında kalmıştır. Osmanlılar Bosna'nın Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından işgal edildiği 1878 yılına kadar bu ülkeye 264 vali tayin etmişlerdir. İlk Bosna paşası Sokullu Ferhad Paşa'dır, son paşası ise Ahmed Mazhar Paşa. Ancak Osmanlı valilerinin en meşhuru Gazi Hüsrev Bey'dir. Gazi Hüsrev Bey yaptığı 1506-1512 ve 1520-1542 yılları arasındaki imar ve vakıf çalışmalarlarıyla Bosna-Hersek tarihinin ayrılmaz bir parçası olmuştur.” (Babuna, 2009:182) Örneğin: “Bosnalı 22 kişi, Osmanlı yönetiminde sadrazamlığa kadar yükselmiştir.” (Okumuş,2009:294) Balkanlar özellikle Bosna, Osmanlı için ayrı bir önem taşıdı. Bunun birçok sebebi bulunmakla birlikte her şeyden önce Avrupa'dan gelen kültürel, teknolojik gelişmeler bu coğrafya üzerinden Osmanlıya ulaşıyordu. Doğu ve batı arasında bir geçiş güzergâhı olmuştu. Ayrıca devşirme yoluyla bu topraklardan imparatorluk için asker, yönetici yetiştiriyordu.

Osmanlı valileri Saraybosnada, Banyaluka'da (Banjaluka) ve Travnik'te ikâmet etmişlerdi. Balkan topraklarında tarihi değiştiren Osmanlı fethinin yanında en etkileyici diğer bir olay da şüphesiz Boşnakların müslümanlaşmasıdır. 15. ve 16. yüzyıllarda bu topraklarda yaşayan insanların büyük çoğunluğunun, müslüman olmaya başladığı söylenebilir. Bu coğrafyada yaşayan insanların müslüman olmalarına iten nedenler nelerdi? En yaygın olan düşünce İslam'dan önce sahip olunan inançtı. Bosna köylüleri Bogomil adı verilen bir mezhebe sahipti. Bu mezhep ile İslamiyet arasında benzerliklerin çok fazla oluşu dikkat çekicidir. Sırparda, Hırvatlarda İslamiyet'e geçiş çok fazla olmamıştır. Tarihçi Mustafa İmamoviç ve Mehmet Handziç, Bosnalıların İslamiyet'i kabul etmelerindeki en büyük etkenin Bogomil mezhebi ile İslamiyet arasında var olan ortaklıklar olduğunu ifade eder.

Ünlü tarihçi “Nedim Filipoviç ise eserlerinde Bogomil tezinin bilimsel temellere dayanmadığını savunmuştur. Osmanlıların, Bogomil, Katolik ve Ortodoks ayrımı yapmadıklarını ve onların gözünde bütün bu inançların Hristiyan kategorisinde olduğunu söyleyen Filipoviç sadece Bosna Kilisesinin değil Katolik ve Ortodoks Kiliselerinin üyeleri arasında da İslamiyeti kabul edenler olduğunu vurgulamıştır.” (Babuna,2009:186) Bosna topraklarının İslamlaşması önce şehirlerde gerçekleşmiş, daha sonra köylerde ve dağlık kesimlere kadar yayılmıştır. “Osmanlı'nın Balkanlara girmesinden önce birçok yerde değişik tarikatlara mensup dervişlerin yerleştikleri bir gerçektir. Bogomil hareketi ise mistisizmin ağır bastığı bir anlayıştır. Böylece tasavvufî İslam anlayışı ile Balkanlara ve özellikle Bosna'ya giren ve تنها yerlerde zaviyeler kuran dervişlerin etrafında yerli halk toplanmaya başlamış ve onlara karşı ilgi duyup sevgi göstermiştir.” (Çağ, 2012: 135)

Güney Slav halkının bir bölümünün İslamiyeti kabul etmesiyle birlikte Boşnak kimliği ortaya çıkmıştır. Böylece Boşnaklar, Bosna-Hersek'te Osmanlı'nın temsilcisi olmuşlardır. Müslüman millet olarak adlandırılmışlardır. Özellikle Sırp ve Hırvatların ayaklanmaları sırasında tavırları Osmanlı'dan yana olmuştur. Boşnaklar, kendilerini İslam milleti olarak nitelendirmişlerdi. Bununla birlikte Bosna halkı, zaman zaman Osmanlılara karşı ayaklanmalarda da bulunmuşlardır. Bosna halkı müslümanların haklarını korumak ve genişletmek için Osmanlıyla mücadeleye girdiler. “Bosna ayanları, devletin merkezileşmesi amacını güden II. Mahmud reformlarının Bosna'da uygulamasına kendi etkinliklerini sınırlandırdığı için karşı çıkmışlardır. Bosna'da organize bir kurum olarak yeniçerilik ancak 1827 yılında ortadan kaldırılabilmştir.”(Babuna, 2009:189) Bosna ayanlarından Hüseyin Kapetan Gradaşeviç “Bosnjaci ya da Bosna halkı” ifadelerini kullanmıştır. Osmanlı sarayı tarafından görevlendirilen Topal Osman Paşa Katolik, Ortodoks ve Müslümanları Bosnalı kimliği altında toplamaya çalışmıştır. Fransız ihtilalinin getirdiği milliyetçilik fikri Bosnalılar üzerinde de etkili olmuştur. Kemal Karpaz: “Sistemli bir

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

şekilde yayılım eğilimi gösteren ulusçuluk ve devlet sistemi olan ulus-devlet modeli, on sekizinci yüzyılın sonlarında, Balkanlar'da ortaya çıkan isyanlar ve bu isyanların motivasyonlarından bir tanesi olan ulusal devleti kurmak anlayışı ile imparatorlukları parçalayıcı bir etki ile kendini gösterdi. Bu olgu, on dokuzuncu yüzyılda Balkanlar'ın eski halklarından olan Boşnaklarda da görülmeye başlanmıştır." görüşünü ifade eder. (Demir, 2011:72). 1850-1851 yıllarında vergi artışından dolayı ayaklanmalar olmuş saraydan Ömer Paşa Latas gönderilmiş ve ayaklanma bastırılmıştır. 1875 yılında Sırbistan ve Karadağ isyan etmiş bu isyan bastırılmamıştır. "18. yüzyıl akıl ve aydınlanma çağı 19. yüzyıl ise onun devamında ideolojiler çağı olarak bilinir. Fransız ihtilalini hazırlayan düşünsel atmosfer bireysel olduğu kadar halkların da özgürlüklerini vurgulayan liberalizm ve çok uluslu imparatorlukların sonunu hazırlayan ulusçuluk akımlarının yükselişini beraberinde getirdi. Özellikle Alman düşünür Herder'in düşünsel ve kavramsal bagajını önemli ölçüde doldurduğu romantik-etnik milliyetçilik Balkanlardaki okur-yazar kesim arasında ulusal bir dil ve tarih inşasına yönelik ilgiyi ortaya çıkarmıştır." (Oruç,2011: 56) Uzun yıllar farklı etnik ve dini unsurlar birarada yaşamış olmakla beraber bazen çetin çatışmaların yaşanmasına da sebep olmuştur. Özellikle başlayan ulusçuluk fikirleri de bu çatışmaları tırmandırmıştır. 1877-1878 savaşının sonunda Berlin anlaşması yapılmış ve Bosna toprakları Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na bırakılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Bosna topraklarından çekilmesiyle birlikte Osmanlı-Türk izleri silinmedi. Altı asır süren hâkimiyet sırasında bölgenin tarihi, kültürü üzerinde derin izler bırakmış, bu bırakılan izler bölgeye şekil vermiştir. Osmanlı kültürü Balkanların diline, mimarisine, müziğine yansımış olup bugün de halen bu yansımaları bulmak mümkündür. İvo Andriç, bu yansımaları eserlerinde bir fon olarak kullanmıştır. Bir söyleşisinde Bosna'yı ve Türk kültürü etkisini şöyle ifade eder: "Tekrar dünyaya gelseydim ve Bosna'da doğmasaydım çok mutsuz olurudum. Türklerin, Bosna topraklarına, Bosnalılara ve Bosna'ya önemli etkileri oldu. Aynı zamanda Hristiyan dünyasından birçok önemli şeyleri de alarak akılcıca davrandılar." (Marjanović, 2012:308) Lovrenović, İvo Andriç için "Post Yugoslav siyasi ve kültürel coğrafyasında birbirinden farklı dört dil oluşsa da Andriç'in eserlerini bu dillere çevirme ya da uyarılma ihtiyacı duyulmamıştır. Çünkü Andriç okuyucular tarafından yabancı bir kültürün temsilcisi olarak algılanmadı. Ancak politik ve kültürel çevrenin değişmesiyle Andriç'e takınılan tavır da değişmiştir." ifadesini kullanır. (Akt. Bayram, 2014:277)

Travnik Günlüğü ve Kadı Köse Adlı Romanlarda Osmanlı-Müslüman İmajı

Şüphesiz farklı diller, kültürler önemli bir etkileşim olanağı sağlamakla beraber birtakım olumsuzlukların da yaşanmasına sebep olur. Bu etkileşimler, farklılıklar günlük hayata yansıdığı gibi milletlerin edebiyatlarında da kendisini gösterir. Nobel ödüllü İvo Andriç'in birçok romanında Osmanlı imajına rastladığımız gibi "Travnik Günlüğü" adlı romanında da farklı inanışlar, etnik yapı ve Osmanlı imajını görmekteyiz.¹ "Eser 1942 yılında Nisan ayında Belgrad'da yazıldı. Drina Köprüsü'nün yanında Travnik Günlüğü'nde yazar hayatının en genç döneminin geçtiği mekanı

¹ Yugoslavyalı bir yazar olan İvo Andriç, 1892 yılında Bosna'nın Travnik yakınlarında Dolats (Dolac) kasabasında doğdu. Ailesi Katolik'ti. İki yaşındayken babasını kaybeder. Annesi kız kardeşinin yanına Vişegrad'a taşınır. İlkokulu bu şehirde tamamladıktan sonra eğitimine Saraybosna'da devam etti. Onun romanlarında Travnik, Vişegrad ve Saraybosna şehirlerinin adları sık sık geçer. 1878 yılında Bosna topraklarının Avusturya İmparatorluğu'na katılmasından sonra Bosna'nın ihtilalci gençleri Avusturya'ya karşı ayaklanırlar. İvo Andriç de Ulusal Devrim Gençlik Örgütü'ne katılır ancak daha sonra 1914 yılında Avusturyalılar tarafından tevkif edilir Chibenik ve Maribor cezaevlerinde bir yıl geçirir. Bu arada yazılarına devam eder, daha sonra genel af sayesinde özgürlüğüne kavuşur. Savaş sonrasında Ex Ponto, Nemiri, Put Alje Dijerdjeleza adlı ilk kitaplarını yayımlar. İvo Andriç, Roma, Madrid, Trieste ve Bükreşte konsolosluk ve elçilik görevlerinde bulunur. 1941 yılında Nazilerin işgali üzerine inzivaya çekilir. İkinci Dünya savaşı sırasında zamanını yazarak geçirir. Bu dönemde Travnik Günlüğü, Drina Köprüsü, Gospodica kitaplarını yazar. Bu eserler Bosna Trilojisi (Bosna Üçlemesi) olarak adlandırılır. Savaşın sonuna doğru Yeni Hikâyeler ve Uğursuz Avlu'yu yayımlar. Yugoslav Yazarlar Birliği'nin başkanlığının yürütür. 1975 yılında Belgrad'da vefat eder.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

edebiyatta anlattı. Ancak Vişegrad Günlüğü'nden (Drina Köprüsü) farklı olarak doğudan gelen Osmanlı vezirleri ile batıdan gelen konsololar arasındaki oyunlar ve temel çalışmalar Vişegrad Günlüğü'nden (Drina Köprüsü) farklıdır." (Rizvić, 1995:299)

Bahaeddin Özkişi, "Kadı Köse" adlı eserde Osmanlı İmparatorluğu'nun Macaristan topraklarını fethetmesi ve Avusturya ile mücadelesini anlatmaktadır.²

Bu fetih sırasında Türklerin Macarlarla olan ilişkilerini, müslüman-gayrimüslim ilişkileri, ve sosyal-kültürel hayatı yansıtmaktadır.

Andriç'in 1942 yılında yazdığı "Travnik Günlüğü" adlı eser tarihi-psikolojik bir romandır. "İvo Andriç'in eserleri ve hayatı, meyveli bir ağaçla toprak gibi içiçe ve birbirine bağlıdır. İlk yazularından başlayarak bütün eserlerinde kendi memleketini, kasaba ve insanlarını tarih boyunca sürüp gelen meseleleri anlatmıştır." (Alangu,1963:10) Roman, Fransız ihtilalinden sonra Bonaparte'nin başarılı olduğu ses getirdiği yıllarda Bosna'nın küçük bir kasabasındaki Fransız, Avusturya, Osmanlı devlet işlerinin ve yerli halkın düşünce, sosyal-kültürel hayatının ele alındığı tarihi bir panoramadır. Eserde zıtlıkların, düşmanlıkların, entrikaların, farklı dinlerin, milletlerin bulunduğu dünyanın bu karanlık kasabasında bütün kahramanlar, kendilerini bu kasabaya mahkûm olmuş olarak görürler. "Drina Köprüsü'nde olduğu gibi Türk devletinin etkisiyle oluşan Türk tarihinin yanında Travnik Günlüğü'nde Boşnaklar üzerinden Osmanlı kültürü, mentalitesi görülmekte ve dönemin birçok değişken olayları kıskırtıcı mozaik bir resimle gösterilmektedir." (Rizvić,1995:300)

Eser boyunca neredeyse olumlu samimi, tek bir cümleyi göremeyiz. Andriç'in eserindeki bu karamsar tablonun nedenlerini çocukluğunda aramak mümkündür. Idrizović, Andriç için: "Hiçlik ve ölüm taşıyan çocuklukta iyileştiremediğimiz ancak çocukken tedavi edebileceğimiz hayatımızın tümü, çocukluğumuzun mayınlarını taşır. Andriç'in çocukluğu kişinin kaderini ve yolculuğunu belirleyen Dostoyevski'ninki gibi bir çocukluktur." (Idrizović, 1976:41)

Çocukluğundaki bu mayınlar, hayatının daha sonraki zamanlarında da etkili olmuştur. 1914 yılında Birinci Dünya savaşının başlamasına sebep olan Avusturya veliahdının öldürülme olayından sonra Andriç, "Bosna Gençliği" adlı derneğe üye olduğu için tutuklanmıştır. Çünkü veliahdı öldüren Gavrilo Princip de bu derneğe üye idi. Tutuklandığı sırada yazarın yanında Kierkegaard'ın kitabı vardı. Andriç'in Kierkegaard'dan etkilendiğini söylemek mümkündür. Kierkegaard'ın karamsarlığı eserinde hâkimdir. Eserde, kasabanın dört bir yanı nefretle sarılmıştır. Her konuda iki cephe vardır. Doğu-batı, yerli-yabancı, müslüman-gayrimüslim...

Eserde "Yeşilliği ve doğasıyla insana huzur veren bir kasaba olan Travnik'in görünmeyen kısmı karanlıktır. Bu kısım yabancı olan herkese soğuk bir Bosna mekânıdır. Bosna'nın geneli eserde koyu renklerle çizilmiştir." (Pars,2004:160) Travnik'teki müslümanlar ve Osmanlı, Doğu kültürünü temsil eder. Travnik'e atanan konsololar ise Batı kültürünü temsil eder. Batı temsilcileri olan Avusturya ve Fransız konsoloları 19. yüzyılın kendi ülkelerinin siyasî ideolojilerini Travnik'te yürütürlerken aynı zamanda kendi aralarında da rekabet yaşarlar. Osmanlı İmparatorluğu ise adaletsiz yönetimi, zulmüyle ön plana çıkar. 1806 yılında Travnik kasabasında Lütfiya'nın Kahvesi adı verilen sofada yaşlılar toplanmış kasabaya artık konsoloların geleceğini konuşmakta

² Kadı Köse adlı eserin yazarı Bahaeddin Özkişi adlı Türk yazar Babası Manisa Demirci ilçesinin Nakşi şeyhlerinden Hacı Halit Efendi'nin oğlu Ömer Lütfi Efendi'dir. Askerliğini 1947'de Erzurum'da yapar. İki yıl Almanya'da kalır. Almanya'da kaldığı sırada batı dünyasını da yakından tanıma fırsatı bulur. 1959'da hikâyelerini "Bir Çınar Vardı" adlı kitapçıkta toplar. Bu kitapçık otuz hikâyecikten meydana geliyordu. Akbaba dergisinde mizah öyküleri olarak yayımlanır. 1970-1971 yılları arası Köse Kadı - Uçdaki Adam - Sokakta olmak üzere üç roman yayımlar. Yayınlamadığı hikâyeleri yeniden gözden geçirilip ilavelerle Göç Zamanı adıyla basılır.

ve toplumun her cephesi kendi bakış açıları ve menfaatleri doğrultusunda bu yeni konsolos dönemini değerlendirmektedirler. Sekiz yıllık toplumsal, siyasi olayları anlatan eser, 1814 yılında yine Lütfiya'nın Kahvesinde kasabalıların toplanıp bir durum değerlendirmesi yapılmalarıyla sona erer. Olayların başlangıç ve bitiş mekânları aynıdır. Bu geçen zaman dilimi içerisinde hiçbir şey olmamış gibi başa dönülmüştür. Konsolosların gitmesiyle birlikte bu ara dönem tarihe gömülmüştür.

Eserin başındaki konuşmadan yüzyıllar boyunca farklı dinden ve milletten olan insanlar Travnik'te huzurlu yaşamış olduklarını öğrenmekteyiz. Eser boyunca birçok ses bulunur: “*Sık sık aynı konular hakkında çok farklı konuşan çok ses, aslında tektir. Davil i Defose, üç vezir ve iki Avusturya konsolosu Fon Miterer ve Fon Paulic, Bayan Davil ve Ana Marija, Luka Dafinić, Julijan, Tahir Paşa ve diğer Türkler, Travnik müslümanları... Hepsinden farklı yönlerden sesler çıkar. Ama bu sesler birbirine karışmaz. Hatta eşit seslidir ancak herkes kendi dünyalarından ses verir.*” (Lešić,2011:55)

Ancak 18. yüzyılla birlikte durum değişmiş ve farklılıklar çatışmaya yol açmıştır. Bu değişimin temelinde Fransız ihtilalinin etkisi görülür. Uluslaşma hareketleri başlamıştır. Uluslaşma hareketinin görülmesinde Fransız İhtilali'nin etkisinin yanında Osmanlı'nın son dönem yönetim şekli de etkili olur. Bu dönemde: “*Padişahın taşra üzerindeki denetim gücü azaldı. Kaçınılmaz olarak, merkezin solan gücünün yerini alacak yerel yetki odakları gelişti. Taşradaki bu yetki merkezlerine ayan deniyordu. Ayanlar, azami güçlerine 18. yüzyılda ulaştılar. Bu sıralarda hükümet de merkez kaç süreci önlemek için bir şey yapılmazsa imparatorluğun her an dağılabileceğini anlamış bulunuyordu. Eyaletlerde görevli olan yeniçeriler, oralara merkezin yetkisini pekiştirmek için gönderilmiş oldukları halde, başlarına buyruk olmuşlardı.*” (Akşin, 2002:26) Böylece, Osmanlı'nın Macaristan'ı kaybetmesi tüm bu etkenlerden dolayı Hristiyan dünyasında coşku yaratır. Müslüman ve Hristiyan dünyası arasındaki çatışmaların başlamasına yol açar. Bütün bunların yanında Sırbistan'daki Karaorce İsyanı'nı, Napolyon'un Avrupaya seferlerini, Vezir Hüsrev Mehmet Paşa ve daha sonra atanan diğer vezirleri de görürüz. “*Per Jacobsen, 'Travnik'teki Üç Vezir' adlı yazısında Travnik Günlüğü ile ilgili kanaatini şöyle ifade eder: İvo Andrić'in bu eseri Bosna'yla ilgilidir. Osmanlı yönetimi, olayların arka plânında kat'i bir rol oynamaktan başka, Orta Doğu ve Balkanlar'da yakın bir şekilde biraraya gelmiş çeşitli dinler ve milletlerin arasındaki karmaşık karşılaşmada aktif bir katılımcıdır da.*” (Kolcu, 2003:221)

1. Sosyal-Kültürel Hayat

Bosna, çoklu kültürlülüğün hâkim olduğu ve bu sahip olduğu özelliği sosyal, kültürel ve edebi dünyasına taşıyan bir coğrafyadır. “*Bosna, dinamiklerin toplamıdır. Bosna'dan tüm kültürel düşünceler yayılır. Bosna, geçiş alanlarıyla ve farklılıklarla kendi sınırlarından dökülüp, tüm eski Osmanlı Balkan alanlarını kapsayan bir çeşit kültürel metafora dönüşür. Avusturya dönemindeki Bosna'da Andrić kuşağı, uzun süre kendi geleneksel yapısını destekleyerek, Avrupalılaşma ve modernleşme sürecinde eski ve yeni bir arada tutarak, yeni bir toplumsal yaşam oluşturarak kentsel alanlarda çok kültürlülükle özellikle edebiyatta yenilik yaptı. Andrić'in arka planında onu şekillendiren Bosna'nın çokkültürlülüğü bulunur.*” (Lovrenović,2007,<http://ivanlovrenovic.com/2012/02/ivo-andric-paradoks-o-sutnji>, 30.10.2015)

Travnik'te Hristiyan ve Müslümanlar bir arada yaşamaktadırlar. Bu dönemde, Boşnaklar da Türk olarak algılanmışlardır. “*O zamanlar genel olmayan ya da yanlış olmakla beraber etnik bir ifadeden ziyade Boşnak müslümanlar için sık sık Türk kelimesi kullanılmıştır.*” (Rizvic, 1995:300) Boşnaklar için farklı ifadelerin kullanılması kültürel kimlik tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. “*Kurtişoğlu'na göre: Boşnak kültürel kimliğinin dine göre doğulu ve Osmanlı, dile göre Slav, yaşam biçimine göre hem Avrupalı hem doğulu olarak algılandığında “Biz kimiz?” sorusunun cevabının tartışmalı bir durum yarattığını belirtmektedir.*” (Poyraz Tacoğlu, 2012:1948)

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

Ancak bu süre zarfında burada hâkim güç Osmanlılardır. Osmanlı ile Batı arasında bir güç savaşı vardır. *'Osmanlılar baskı ve hâkimiyetlerini kullanarak çalışıyorlar. Hristiyanlar ise sabır ve hile ile aynı zamanda suikastler yahut suikast hazırlıkları ile direnmekte devam ediyorlardı.'* (Andriç,1963:19) Osmanlılar, daima entrika peşinde olan insanlar olarak gösterilir. Travnik'te Kapıcıbaşı öldürülür ancak ölümü ört pas edilir. Vezir Hüsrev Mehmet Paşa, görevden azledilir, yerine İbrahim Halim Paşa atanır. Sultan Selim, tahttan indirilir yerine Sultan Mustafa, getirilir. Bir süre sonra vezir İbrahim Paşa da azledilir yerine Ali Paşa, getirilir. Ancak Ali Paşa, son derece zalim birisidir. Kendisine isyan eden herkesi idam eder. Halktan ağır vergiler alır. Adaletsizliğin, zulmün sembolü haline gelir. Osmanlı, Travnik'i İstanbul'dan gönderdiği vezirlerle yönetir ancak yerli halk hiçbir zaman İstanbul'dan gelenleri benimsemeyiz. "Kadı Köse" adlı eserde ise Osmanlı fethettiği yerde sevinçle karşılanır. Gittiği yerde halka adaletli davranır, kimseye zarar vermez. Bu durum bölge halkı için şaşırtıcı bir durumdur: *"Evlere girilmemiş kadınlarına, kızlarına, zahirelerine, paralarına, değerli eşyalarına ve domuzlarına dokunulmamıştı."* (Özkişi, 2014:63) Osmanlı namuslu, onurlu insanlardır: *"Asker başını kaldırıp kadınların yüzüne bile bakmadı."* (Özkişi,2014:63)

Eserin sonunda Yahudi Salamon Fransız konsolos Daville'e *"Vezirler, giderler ve ne ettiklerini ne işler gördüklerini unutulur. Yeni vezirler gelir... Ama biz burada kalır, her şeyi hafızamızda saklarız... Hakaretlerin hepsini kaydederiz."* (Andriç, 2963:366) Osmanlı, hiçbir zaman gayrimüslümlerle bütünleşmez. Aynı mekânda ama ayrı dünyada gibidirler. Paylaştıkları tek şey boğucu, umutsuz Travnik'tir. Travnik ise *"Şeytanlar alası bir memlekettir."* *"Bir mezarlıktan başka bir şey olmayan..."* Avusturyalı ve Fransız konsolosları ise bu şeytanlar alası memlekette adeta sürgündedirler: *"Her ikisi de medeni bir Avrupalı olarak böylesine fevkalade sert şartlar altında aileleriyle birlikte bu dağlık ve vahşi ülkede, rakipleriyle yaşamak ve onlara katlanmak mecburiyetinde olmakla çektikleri sıkıntıyı bilhassa belirtiyorlardı."* (Andriç, 2963:366)

Müslümanlar, her yeniliğe karşı kapalı bir toplum olarak yansıtılır. Dışardan gelen her şey kötüdür ve kabul edilemez. Kasabaya Fransız ve Avusturya konsoloslarının gelecek olması müslümanlar arasında tedirginlik yaratır: *"Yerli Müslümanlar, yukarıda belirttiğimiz gibi kaygıya düşüyorlar, bezgin ve endişe içinde herhangi bir konsolosun gelme ihtimali üzerinde konuşuyorlardı. Dış memleketlerden gelen şeyleri kabul etmiyorlardı. Kuşkulu ve yeni olan her şeye karşı peşin hüküm sahibi idiler."* (Andriç, 1963:21)

Fransız konsolosunu yerli halk küfürlerle, beddualarla karşılar, düşmanca davranır. *"İlk evin kapısını küçük bir kız aralık etti, anlaşılmasız kelimeler söyledi ve bir beddua okuyormuş gibi batıl inançla yere tükürdü. Nefretle kısılmış, taasupla ateş saçan yüzler beliriyordu. Örtülü kadınlar tükürüyorlar, lanetler yağıdırıyorlardı."* (Andriç,1963:30) Müslümanların konsolosa olan kötü davranışlarından sonra Yahudi D'avenat, konsolosa bunun müslümanların genel özelliği olduğunu ifade eder. Vezir de Yahudi ile aynı fikirdedir: *"Kendi devlet sınırlarına yaklaşan, memleketlerine nüfuz etmeğe başlayan yabancılar ve kâfirlere karşı, doğuştan gelen nefret ve şahsi savunma eğilimlerine kendilerini kaptırmış olan bütün müslüman halkın içine işlemiş bulunan güvensizliklerine karşı hiçbir çare mevcut değildi."* (Andriç,1963:44) Andriç, müslümanları dünyaya kapalı, güvensiz insanlar olarak çizer. Yabancılar, Osmanlı'nın gözünde daima yabancı olarak kalırlar ve benimsenmezler. *"Doğuda oturan yabancılar, Osmanlılarca çoğu hallerde ancak karakterlerinin en kötü en aşağılık yönleriyle kabul edilirler."* (Andriç,1963:40) Öyle ki; Türkler konsoloslukta çalışan yabancıardan nefret ederler.

Fransız konsolos, yerli halka karşı nefret doludur, Osmanlı'yı ise ihmalkâr güvensiz bulur. Fransız konsolosu, Batı kültürünün temsilcisi olarak karşımıza çıkar. Konsolos Daville, medeni, okumayı seven, eğitilmiş açık fikirli insani yönleriyle ön plandadır: *"İhtilalden önce yetişmiş ve hümanist bir eğitim görmüş bulunan konsolos, ihtilale katılmış olmasına rağmen, terbiyesinin*

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

kendi düşünceleri ve sözlerine kattığı disiplin çerçevesi içinde hareket ederdi.” (Andriç,1963:65) Fransız konsolosun yardımcısı des Fosses ise Osmanlıyı ve Boşnakları vahşi İskitler ve Hyperborlar olarak nitelendirip alay eder. “Kadı Köse” adlı eserde ise Türkler eğitilmiş, komutanları birkaç yabancı dil bilen kimselerdir: “Ali Bey, sevimli ciddiyeti ve kusursuz Macarcasıyla önemli konulara dokunmaksızın uzun uzun konuşuyordu.” (Özkişi, 2014:73) Ayrıca Osmanlılar açık fikirli, yeniliğe açık olan insanlar olarak tanıtılır. Osmanlı komutanı Ali Bey, emrindeki askerleri toplayıp sefer için fikirlerini alır: “Törellerimiz gereğince istişare için kıymetli fikirlerimizi öğrenmek üzere sizleri burada topladım.” (Özkişi, 2014:60)

Müslümanların temizlik anlayışı yoktur. Bütün kullandıkları eşyalar mide bulandırıcıdır: “Belirsiz sayıda atları, inekleri köpekleri kedileri kuşları ve maymunları vardı. Hepsinin üstünde, alışmamış olanları kusacak hale getiren tereyağı ve iç yağı karışımının boğucu ve azap verici kokuları dalgalandı.” (Andriç,1963:32) Avusturya konsolosunun eşi, evinde çalışan müslümanların kendisine fazla yaklaşmasına izin vermez. Travnik'te olarak pislik toz çukuruna battığını düşünür. Bayan Von Mitterer, Bosnalı doktorları dahi birer zebani olarak görmüş onların verdiği ilaçlardan iğrenmiştir. “Kadı Köse” adlı eserde ise Türklerin temizlik anlayışının Hristiyanlardan daha iyi olduğu temizliğe çok önem veren bir millet olduğu anlatılır: “Her müslüman günde beş vakit elini, ayağını yüzünü yıkar. Herhalde Tanrı katında böylece temizlendiklerine inanıyorlar.” (Özkişi,2014:10)

Yaşamın ayrı boyutunu yaşayan bu küçük kasabada ölüm dahi önemli değildir. Yazar, müslümanları kalpsiz, insani değerleri olmayan insanlar olarak gösterir: “Bu memlekette ölümün farkında değilmiş gibi davranılır, onunla ilgili olan her şey çabucak, fazla kelime haracmadan ve merasimsiz derlenip toplanır.” (Andriç,1963:48)

Yenilikler, Travnik'te söz konusu olmaz. Toplumun her kesimi kendilerince birtakım hesapların peşinde oldukları için Bosna'yı Avrupa'ya bağlayacak yeni yolların yapımına karşı çıkarlar. Travnikliler, yolların kötü olması halinde Osmanlıların Bosna topraklarına daha az geleceklerini düşünerek yolların kötü olmasını arzulurlar: “Yollar ne kadar kötü olursa Osmanlı misafirleri o kadar az olur.” (Andriç,1963:70)

Müslümanlar eğitimsiz oldukları gibi batıl inançlara inanan kimselerdir: “Kendilerini tamamiyle batıl inançlara kaptırdıkları ve bundan böyle çoğunun acınacak durumda oldukları doğrudur.” (Andriç,1963:108)

Türklerin türküleri, köpek havlamasına benzetilir: “Bir Fransız seyahatnamesinde onların söylediklerini bir türküden çok köpek havlamasına benzettiğini okumuştum.” (Andriç,1963:116) Almanlar ise Türk türkülerini çağlar öncesindeki ilkel bir feryad olarak nitelendirirler. “Kadı Köse” adlı eserde ise Macarlar Osmanlı'nın sazını, türkülerini sever, öğrenmeye çalışırlar: “Türk kıyafeti taklit ediliyor, Türk musikisi erinden düküne kadar kulağa hoş geliyor, saz keman flüt ve darbuka Türklerden öğrenilip çalınıyordu.” (Özkişi,2014:92) Doğu hikâyeleri ise aldatmaya dayalıdır. Bu da Doğu insanların güvenilmezliğinin bir sonucudur. Fransız konsolusu Daville, vezire Fransız tiyatrosunu öğretmeye çalışır, Ancak vezir tiyatrodan sanattan anlamayan cahil birisi olduğu gibi sanatı, sanatçıyı küçümser. Sanatın değerini sadece Avrupalı bilmekte Osmanlı ya da onun temsil ettiği Doğu toplumu sanatı anlayacak donanıma sahip olmamaktadır. Osmanlılar, sadece sanattan değil teknolojiden de anlamamaktadırlar. Konsolos, vezire bir teleskop hediye eder, Ancak teleskopun nasıl çalıştığını vezire bir türlü izah edemez. İnsan hayatı kıymetli değildir. Yaşlılar ya da çocuklar rahatlıkla ölüme terk edilebilmektedirler. İnsanoğlunun bu coğrafyada yaşaması tamamen tesadüftür. Ayrıca görevli gelen Osmanlılar, zulüm yapıp, halktan çok ağır vergiler alırlar.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

2. Müslüman Kadınlar

Müslüman kadınlarla ilgili olarak eserde sürekli olumsuz bir tablo çizilir. Başları kapalı, cahil, asosyal kadınlardır. Kaba, medeniyetsiz sert doğada onları da set yaratılışlı yapmıştır. Osmanlı veziri Hüsrev Mehmet Paşa dahi Bosnalı müslüman kadınları vahşi olarak nitelendirir: *“Tanrının akıl bağışlamadığı mahlûklar olan kadınlar ve çocuklardan bundan başka ne beklenebilirdi?”* (Andriç,1963:35) “Kadı Köse” adlı eserde ise ise Türk kadını namuslu, onurlu kimselerdir. Macar papazının eline geçen Zehra ona teslim olmaksızın ölmeyi tercih eder. Papazdan kendisini öldürmesini ister: *“İnanıldığın bir Allah varsa onun hakkı için beni öldür.”* (Özkişi,2014:44)

Müslüman kadınlar daima suskunlardır, anlaşılmasız karışık varlıklardır. Yazar, müslüman kadınları korkak, hatta birer ucube gibi tasvir eder: *“Bütün canlı varlıklar hatta ölü şeyler bile en ufak bir sestten titriyorlar, yabancı bakışlardan saklanıyorlar. Bir söz söylemek gerekecek veya gerçek söylenecek korkusundan kaçıyorlardı.”* (Andriç,1963:118)

Kadınların örtünmesini peçe takmasını mumya gibi sarıp sarmalamaya benzetir. Kadınlar hakkında günlük hayatta asla konuşulmaz. Yasak alandır. Papaz Fra Mijo Kavaçević ise müslüman kadınları deli, birer bela olarak tasvir eder. Müslüman kadınları sosyal hayatta görmek mümkün değildir. Onlar kafesli pencerelere sahiptirler. Bu pencerelerin ardından hayata bakmaktadırlar. Andriç'in kasabadaki sosyal hayatla, kadınlarla ilgili ironik anlatımına zaman zaman rastlıyoruz: *“Andriç, şairane ifadelerden kaçınmasına rağmen onun sanatında çok sık olmasa da var olan ironik ifadeler onun görüşlerini vermektedir.”* (Milutinović,2011:18)

3. Dini Hayat

Eserde din toplumsal ilişkileri belirleyen önemli bir faktör olarak karşımıza çıkar. Aynı mekânda yaşamakla birlikte Yahudi, Hristiyan ve Müslümanların ayrı toplumsal hayatları vardır. Birbirine karışmayan yağ ve su gibidirler. Müslüman kadınlar, Ortodoks ya da Katoliklerin evinde çalışmak istemezler: *“Sayısı çok az olan Ortodoks evlerinde hiçbir kız hizmete girmek istememişti.”* (Andriç,1963:56)

Müslümanları, gayrimüslimlere hakaret eden insanlar olarak görürüz. Müslümanlar, gayrimüslimler için: *“Seni domuz eniği”, “gavur”* gibi ifadeler kullanırlar. “Kadı Köse” adlı eserde ise Türkler için gayrimüslimler tarafından *“tıpkı bir pehlivan gibi”* ifadeler kullanılır. Türklerin çok güçlü olduğu vurgusu yapılır: *“Gücü bin şeytandan daha fazladır.”* (Özkişi,2014:21) Osmanlılar yiğitlerdir, savaşırdılar. *“16. asır her gün bir kalenin düştüğü binlerin öldüğü ama dünya tarihinin bugüne dek yazmadığı eşsiz yiğitlerin sivrilip çıktığı devirdi.”* (Özkişi,2014:22)

Avrupalılar ise dinî esaslara göre yönetilmedikleri için medenidirler. Bosna'daki Hristiyanlar ise Bosna'nın kötü olmasının nedenini geri kalmışlığının nedenini müslüman idaresi altında olmasına bağlarlar ve Hristiyanlar tarafından yönetilmedikçe Bosna'daki bu karanlık aydınlanmayacaktır. Karanlığın kaynağı olarak İslamı görmekteyiz. Travnik Günlüğü'nde olduğu gibi Andriç'in hikâyelerinde de aynı görünüm söz konusudur: *“İvo Andriç'in kısa hikâyelerinde Doğu, korkunç, karanlık, şiirsel, gülünç, akıllı gibi bütün özellikleriyle yer alır. Onun hikâyeleri bu nedenle garip bir özgünlüğe, dehşet verici doğrudan anlatıma sahiptir ve yerel renklerle boyanmıştır.”* (Akt. Kolcu, 2003:221) Travnik'te yaşayan Hristiyanlar, Osmanlılar karşısında kendi inançlarını sürdürmek için oldukça kapalı bir yol izlemişlerdir. Müslümanlarla kaynaşmamışlardır. Papaz, bu şekilde davranarak kimliklerini yitirmediklerini aksi takdirde Osmanlılaşacaklarını düşünür. “Kadı Köse” adlı eserde ise Macarlar gönüllü olarak İslamiyeti seçerler: *“Macar köylüsü hızla İslamiyeti kabule başlamış ve Türk idaresini tutar olmuşlardı.”* (Özkişi,2014:19) Travnik Günlüğü'nde gayrimüslimler müslümanları ikinci sınıf insanlar olarak görürken “Kadı Köse” adlı eserde tersine gayrimüslimler, müslümanlarla yakın olmak arkadaş olmak isterler. Kilisenin bunu

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

istememesine rağmen kiliseyi dinlemezler: “Kilisenin kâfir Türklerle ahbaplık etmenin çok büyük günah olduğunu söylemesine aldırış etmeksizin münasebetlerini arttıyorlardı.” (Özkişi, 2014:92)

İslami ve Osmanlı kültür özelliklerini eserlerinde yoğun olarak işleyen Andriç, İslamiyet'i kabul eden Boşnakların İslamiyet'e geçişlerini, Osmanlı'nın davranışlarını ve ruhunu yansıtarak “Türk Yönetimi Altındaki Bosna-Hersek'te Kültürel Gelişim” adlı bir doktora tezini de Graz Üniversitesi'nde hazırlamıştır, Andriç tezini 1924 yılında tamamlamıştır. Andriç, tezi ile ilgili olarak: “Sloven Hristiyan topraklarında İslamiyet'le birlikte oluşan sonuçlar bakımından yapılan bir kritiktir sadece. Bu İslamiyet'in kritiği olarak anlamamak gerekir. Burası Türk devletinin etkisi hakkındaki tartışmaların olduğu bir yerdir.” (Rizvić, 1995:34) ifadesini kullanır. Andriç'in eserlerinin arka fonunu Müslüman dünyasının oluşturduğunu görmekteyiz. Diğer eserlerinde olduğu gibi “Drina Köprüsü” adlı eserinde de Hristiyan ve Müslüman dünyasının birlikte yaşamalarını ve bu yaşam sırasında zaman zaman var olan çatışmalarını bulurken aynı zamanda tıpkı “Travnik Günlüğü”nde olduğu gibi Osmanlı'daki ve dünyadaki siyasal değişime de tanıklık etmiş oluruz. “Kadı Köse” adlı eserde de siyasal olayları görmekle beraber Osmanlı'nın lehinde bir gelişim söz konusudur.

Sonuç

İvo Andriç'in Travnik Günlüğü'nde 1806 yılında Osmanlı egemenliğindeki Travnik anlatılırken, Bahaeddin Özkişi'nin “Kadı Köse” adlı eserlerinde ise Osmanlı'nın Macaristan seferi anlatılır. Eserlerde dönemin olayları anlatılırken müslüman halk ve gayri müslümlerin ilişkileri, dönemin sosyal-kültürel hayatı, fikirselle yönü yansıtılır.

Andriç'in eserinde Travnikliler, hem Hristiyan dünyasını hem de Osmanlı'yı sevmemektedirler. Hiçbir zaman bütünleşmemişlerdir. Osmanlı ve müslüman halk geriliğinin, eğitimsizliğin vahşiliğinin, zulmün sembolüdürler. Avrupalı medeni, eğitilmiş açık fikirli insanlar olarak çizilirken Osmanlılar ise daima karanlık renkleriyle karşımıza çıkarlar. Travnik'in karanlık olmasındaki en büyük neden Osmanlıdır. Müslümanlara ait her şey kötüdür, Türküleri, giyimleri, temizlik anlayışları için eser boyunca olumlu tek bir söz kullanılmaz. Her şey ilkeldir. Travnik, adeta lanetlidir, Osmanlı'nın, müslümanların varlığı olduğu sürece de bu lanet bitmeyecektir.

“Kadı Köse” adlı eserde ise aynı Osmanlı eğitilmiş, açık fikirli dürüst bir millet olarak çizilir. Osmanlı gittiği yere adaleti götürür, yerli halk gönüllü olarak müslüman olur, Osmanlı'nın hakimiyetini ister. Gayrimüslimler, Osmanlı'nın kültürüne sempati duyar, türküleri öğrenip Osmanlıyla bütünleşirler. Osmanlı komutanları, adaletleriyle ön plana çıkarlar. Osmanlı olmak müslüman olmak bir ayrıcalıktır. Bu yüzden Osmanlı'nın adını duyan diğer milletler Osmanlı'nın kendilerini yönetmelerini arzu ederler.

Görüldüğü gibi; aynı millet, farklı kültüre ve dünya görüşüne sahip iki yazar tarafından farklı tablolarla çizilmiştir. “Kadı Köse” adlı eserde son derece olumsuz gösterilirken “Travnik Günlüğü” adlı eserde olumlu tasvir yapılmıştır.

KAYNAKÇA

- Andrić, Ivo, (çev. Tahir Alangu), (1963). *Travnička Hronika*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Akşin, Sinan, (2002). “Fransız İhtilalinin II. Meşrutiyet Öncesi Osmanlı Devleti Üzerindeki Etkileri Üzerine Bazı Görüşler” *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* s.3,c.49.
- Babuna, Aydın, (2010). “Osmanlı Döneminde Bosna ve Boşnaklar”, *Doğu-Batı Dergisi*, S.51, s.184.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

- Bayram, Sibel (2014), “İvo Andrić’in Drina Köprüsü Adlı Romanı Bağlamında Hayatlara Uzanan Köprüler”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 9/9 Summer, 2014, p. 271-282.
- Çağ, Galip, (2012) “Osmanlıların Balkanları Fethinde İslam Kimliğinin Etkisi/Katkısı”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3(2) Çankırı,125-142.
- Demir, Yalçın Köksal, (2011). “Cemaatten Ulusa Boşnaklar”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.2, Temmuz, s.71-88.
- Idrizović, Muris, (1976). *Književnost za djecu u Bosni i Hercegovini*, Svjetlost Oour Izdavačka Djelatnost, Sarajevo.
- Kolcu, Abdurrahman, (2003). “İvo Andrić ve Drina Köprüsü”, *TÜBAR-XIV-/Güz*.
- Lešić, Lešić(2011), *Pripovjedač Ivo Andrić Prvi Dio: Ko To Tamo Govori? (Pitanje Glasa u Andrićevoj Prozi)*, Ivo Andrić 50 Godina Kasnije, Medunarodni Naučni Skup, Akademija Nauka I Umjetnosti Bosne I Hercegovine, Sarajevo.
- Lovrenović, Ivan,(2007). *Ivo Andrić Paradoks o Šutnji* <http://ivanlovrenovic.com/2012/02/ivo-andric-paradoks-o-sutnji>, 30.10.2015
- Marjanović, Mirko, (2012) “Jandrić i Andrić Autentični Ivo Andrić i Iznimnoj KnjiziL jube Jandriće“, *Hum (Hum)*, issue: 8 / pages: 303-332
- Milutinović Zoran,(2011). *Niti Mogu Da Rastumačim, Niti da zaboravim; Andrić, Zlo I Moralistička Kritika*, Ivo Andrić 50 Godina Kasnije, Medunarodni Naučni Skup, Akademija Nauka I Umjetnosti Bosne I Hercegovine, Sarajevo.
- Okumuş, Sait,(2009). “Muhammed Hevai Üsküfi ve Türkçe- Boşnakça Manzum Sözlüğü Makbul-i Arif (Potur Şahidi)” *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume, 4/4 Summer,2009, s.823-844.
- Oruç, Zülküf, (2011). “Dünden Bugüne Balkan Türklüğü: Bir Analiz Denemesi”, *Journal of Azerbaijani Studies* (49-58)
- Özkişi, Bahaeddin, (2014) *Kadı Köse*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Pars, Melahat, (2004) *Makedon ve Sırp Romanlarında Türkler ve Türk İzleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Poyraz Tacoğlu, Tuğça, Arıkan Gülay, Sağır, Adem, (2012). “Boşnak Göçmenlerde Göç ve Kültürel Kimlik İlişkisi: Fevziye Köyü Örneği”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 7/1 Winter, 2012, p.1941-1965.
- Rızvić, Muhsin,(1995). *Bosanski Muslimani u Andrićevo Svijetu* Sarajevo-Ljiljan.
- Sancaktar, Caner, (2011). “Balkanlarda Osmanlı Hâkimiyeti ve Siyasal Mirası”, *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi* cilt 2, S.2, (27-47)

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

- Bayram, S., (2015). “Travnik Günlüğü ve Kadı Köse Adlı Romanların Penceresinden Osmanlı-Müslüman Dünyasına Bakış / View Of The Ottoman And Muslim World From The Travnik Diary And Kadı Kose Novel”, *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. H. Ömer Karpuz Armağanı), Volume 10/16 Fall 2015, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8842>, p. 341-354.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

Copyright of Electronic Turkish Studies is the property of Electronic Turkish Studies and its content may not be copied or emailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.